

SAĞIR TOPLUMUNUN SOSYAL DIŞLANMA SORUNLARI* SOCIAL EXCLUSION PROBLEMS OF THE DEAF COMMUNITY

Fatmanur ALSANCAK**

Öz

Türkiye’de işitme engelli olarak da bilinen sağır topluluğu, bir engelli grubu olarak değil kültürel bir grup olarak ele alınmaktadır. Sağır kültürünün bileşenleri dil ve ortak yaşam alışkanlıklarıdır. Sağır toplumunun yaşadıkları sorunlar, onların sosyal dışlanmaya maruz kaldığını göstermektedir. Bu çalışmada Sivas özelinde sağır toplumunun yaşadıkları ekonomik, sosyal, kültürel sorunlar ve bu sorunların sağır bireylere etkisi incelenmiştir. Çalışma grubuna kartopu örneklem yoluyla ulaşılmış ve veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre sağır toplumu damgalanmaya maruz kalmakta, kültürel alanların dışında ve işiten toplumdan izole olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Çalışma hayatından sosyal faaliyetlere kadar sağır bireyler, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda iletişim farklılığına bağlı olarak dışlanmaktadır. Buna yönelik çeşitli sosyal politikaların geliştirilmesi ve farkındalık düzeyinin yükselmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağır Toplum, Sağır Kültürü, Çalışma Koşulları, Sosyal Dışlanma.

Abstract

Deaf community which is known as hearing-impaired in Turkey is considered as a cultural group not as a disabled group. The components of the deaf culture are language and common life habits. The problems that deaf society has experienced show that they are subject to social exclusion. In this study, economic, social and cultural problems of deaf community in Sivas and their effects on deaf individuals are examined. The study group was reached via snowball sampling and the data were analyzed by descriptive analysis technique. According to the results obtained, the deaf community is exposed to the stigmatization, living outside the cultural sphere and isolated from the hearing society. Because of communicational differences, from working life to social activities, deaf individuals are excluded in economic, social and cultural field. So, it is necessary to develop various social policies and raise awareness level.

Keywords: Deaf Community, Deaf Culture, Work Conditions, Social Exclusion..

1. GİRİŞ

Türk Dil Kurumu, kültürü “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü.” olarak tanımlamaktadır (URL-1). Dil ile kültür birbirinden bağımsız düşünülmemelidir. Sağır kültürü, sağır bireylerin iletişim kanalı olan işaret dili ile iletişim kuran, ortak yaşantılara, geleneklere, geçmişe ve değerler sistemine sahip olan sağır bireylerin oluşturduğu kültürdür. Bu kültürün gelecekteki kuşaklara aktarılması da işaret dili ile gerçekleşmektedir. Sağır kültürü, işitebilen ve konuşabilen insanlarla aynı dünyada kendine yer edinmiştir. Bu dünyada sağır bireyler, sürekli dinamik olan dil ile ortak normlar ve alışkanlıklar edinmektedir.

“Sağır kültürü” terimi ilk kez Ferdinand Berthier (1803-1886) tarafından kullanılmıştır (Kemaloğlu, 2014:16). Türkiye’de sayısı tam olarak belirlenemeyen ancak 3,5 milyona yakın olduğu tahmin edilen sağır bireylerin konuştukları ortak dil olan işaret dili ile etkileşimleri, ortak bir kültürü doğurmuştur. Sağır toplumun üyeleri, sağırlığı patolojik bir hastalık veya engel olarak değil kültürel bir grup olarak görmektedir. Bir azınlık grubu olarak düşünüldüğünde sağır toplum, konuşabilen ve işitebilen tüm bireylerle eşit haklara sahip olması gerekirken Türkiye’de anadilleri olan işaret dilinin bir bozukluk ve eksiklik göstergesi olarak algılanması söz konusudur. Sağır toplumunu, sağır aileler, sağır çocuklar, işaret dili tercümanları, sağır bireyler için sivil toplum kuruluşları, profesyonel meslek elemanları ve sağır bireylerin aile üyeleri oluşturmaktadır.

Sağır toplumu, “sağırlığa ilişkin ortak deneyimleri ve işaret dili kullanımları ile birbirlerine bağlanmış bireyler” olarak tanımlanmaktadır (Stewart, 1991). Sağır topluluğuna, Sağır kültürünü ya da ortak hedeflerini paylaşan sağır olmayanlar da dahil edilmiştir. Sağır dünyasının üyeleri birbirlerine karşı büyük bir bağlılık hissederler ve toplum olarak birbirlerinin kimlik ve yaşayışlarını geliştirmek için birbirlerine yardımcı olurlar (Filer ve Filer, 2000).

* Bu çalışmada yazarın 2017 yılında tamamlanan yüksek lisans tezinde yer alan verilerinden yararlanılmıştır.

** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.

Engellilik çalışmaları, engelliliğin toplumsal inşasına ve yapılanmasına odaklanan sosyal modelin ve sosyolojik bağlamda açıklanan politik model (hukuki savunuculuk) ile de ilişkilendirilmektedir. Burada sağır çalışmalarının uzun süre tıbbi model perspektifinden sınırlanmadığı görülmektedir. Sağır bireyler işiten toplumun içinde anormallik ile ilişkilendirilmiş ve ancak sağır topluluğu içinde ortak iletişim yöntemleri ve düşünce sistemi ile kendine özgü bir alt kültür inşa etmiştir.

Sağır bireyler genel itibariyle tercümanlar (dil eğitmenleri ve işitebilen aile üyeleri ile işaret dili tercümanları) yoluyla kaynaştırılmaktadır. Bu bütünleşme çabası özelde sağır bireyler genelde ise engellilerin özgürleşmesi olarak karşılanmaktadır. Ancak kaynaştırma programlarının çoğunluğunun amacına ulaşmadan sağır bireylerin toplumdan daha çok uzaklaşmasına neden olduğu görülmektedir. Sağır okullarının Türkiye’de gelişiminin oldukça yavaş olması, bir dönem işaret dilinin yasaklanmış olması (Katılımda Engel Yok Projesi Eğitici Hazırlık Programı Kitapçığı, 2010), işaret dili tercümanlarına olan ihtiyacın geç dönemde fark edilmesi Türkiye’deki belli bir yaştaki sağır kuşağının yalnızlığa itilmesine ve sağır toplumunun ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda sorunlar yaşamalarına neden olmuştur.

Sağır bireylerin fiziksel engelleri, duyma ve buna bağlı konuşma kaybı iken sosyal engelleri iletişim kurmakta güçlük çekmeleridir. Anlamak ve anlaşılmak olarak düşünüldüğünde iletişim bir bütündür ve bunlardan birisi olmadığında iletişim kurulamamaktadır (Bozkurt,1999). Bu problemin en çok kendini gösterdiği alanlar şüphesiz toplumsal ve kültürel alanlardır. Sosyal dışlanma ve ötekileştirme ile “engellenmiş” sağır bireylerin yaşadığı damgalanma ve bununla beraber baş etme stratejilerinin sekteye uğraması onların güçlenmelerinde ve toplumla bütünleşmelerinde sağlamadaki en çarpıcı sebeplerdendir.

Dezavantajlı gruplara yönelik toplum içinde yaşanan önyargılı tutum ve davranışlar bu gruplara yönelik politikaların geliştirilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Sosyal dışlanmaya maruz kalan birey ve toplulukların toplumsal hayata katılımı ve diğer vatandaşlar ile eşit haklara kavuşmaları yönünde çeşitli sosyal politikalar üretilmektedir. Bu politikalar bir bütün olarak sosyal ve kültürel hayatı kapsamalıdır. Sağır toplumuna yönelik yapılan işaret dili çalışmaları ve uluslararası organizasyonlar yerelde onların işiten bireylerden aldıkları olumsuz tepkilerin önüne geçememekte ve çalışma şartlarını revize etmek için yetersiz olmaktadır. Sağır bireyler -özelde sağır kadınlar- çoğunlukla kendilerini eve kapatmakta ve sosyal yaşamdan uzaklaşmaktadır. Bunun nedeni sosyal alandaki iletişimin ve sağır bireylere yaklaşımın biz-öteki mesafesinde olmasıdır.

2. YÖNTEM

Bu araştırmanın örneklem grubunu Sivas merkez ve ilçelerde yaşayan 25 yetişkin sağır birey oluşturmaktadır. Sivas’ta yaşayan sağır bireylere kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılmış, gönüllü katılan sağır bireylere aydınlatılmış onam ile bilgilendirme yapılmıştır. Araştırma nitel araştırma türünde yapılmış olup veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Araştırma verileri 2017 yılında toplanmış ve 2 ay içerisinde görüşmeler tamamlanmıştır. Sağır bireylerle yapılan görüşmeler işaret dili ile sağlanmış ve görüşmeler kayıt altına alınarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Yazıya döküldükten sonra betimleyici analiz yöntemi ile veriler analiz edilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırmaya katılan sağır bireylerle derinlemesine yapılan görüşmelerde sağır bireylerin toplumsal, kültürel ve ekonomik alanda yaşadıkları sorunlara ilişkin sorular yöneltilmiş olup verilen cevaplar analiz edilmiştir. Buna göre aşağıda sağır bireylerin sosyoekonomik özellikleri, çalışma ortamı, sosyal yaşama katılımları, aldıkları geri bildirimler ve sağır olmaya ilişkin düşüncelerine ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 1: Sosyoekonomik Özellikler

	Cinsiyet		Medeni durum			Aile üyelerinin sağır olma durumu		
	kadın	erkek	evli	bekar	boşanmış	“Eşim/eski eşim sağır”	“Çocuklarımdan en az biri sağır”	“Kardeşlerimde n birisi sağır”
N	11	14	17	6	2	19	0	6
%	44	56	68	24	8	76	0	24
Toplam	25/100	25/100	25/100	25/100	25/100	25/100	25/100	25/100

Katılımcıların %56’sı erkek, %44’ünü kadın katılımcılar oluşturmuştur. Katılımcıların %68’i evli, %24’ü bekar ve %4’ünün boşanmış olduğu saptanmıştır. Sağır bireylerin %76’sı eşinin veya eski eşinin de sağır olduğunu; çocuk sahibi olan katılımcıların hiçbirisi sağır bir çocuğa sahip olmadığını; %24’ü ise en az bir kardeşinin sağır olduğunu belirtmiştir.

Tablo 2: Çalışma Durumu ve Statüye Göre Cinsiyet Dağılımı

Statü	memur		işçi		emekliyim		çalışmıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Cinsiyet-n/%								
Kadın	1	4	1	4	2	8	7	28
Erkek	1	4	9	36	3	12	1	4
Toplam	2	8	10	40	5	20	8	32

Araştırmaya katılan sağır insanların %40'ı işçi olarak çalışmaktayken %32'si herhangi bir iş kolunda çalışmamaktadır. Kadın katılımcıların %28'inin gelir getiren bir işte çalışmadığı; erkek katılımcıların ise %36'sının "işçi" olarak çalıştığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan katılımcılarla yapılan görüşmelerde işçi olarak çalışanların "tamir işi" ve "temizlik" kolunda çalıştıkları saptanmıştır. Memur olarak çalışan sayısı oldukça azdır (2/ n=25). Bunun sebebi olarak sağır insanların E-KPSS (Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı)'ye girmemeleri ve sınava giren sağır bireylerin sınavdan düşük puan almaları gösterilmektedir.

Araştırmaya katılan sağır bireyler, aldıkları maaşın ve gelir durumlarının "asgari düzeyde" olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların gelir durumlarından memnun oldukları görülmüştür. Katılımcıların tümü gelire ilişkin memnuniyetini "Allah'a şükür", "çok şükür" ve "sorun yok" ifadeleri ile belirtmişlerdir.

Tablo 3: Katılımcıların Kira Ödeme Durumu

	N	%
"Ev babamdan kaldı", "kendi evim", "kira ödemiyorum"	20	80
"kira ödüyorum", "kiracıyım"	5	20
Toplam	25	100

Katılımcıların %80'inin "Ev babamdan kaldı", "kendi evim" ifadelerini kullandıkları ve yaşadıkları ev için kira bedeli ödemediği saptanmıştır. Gelir getiren bir işte çalışan sağır bireylerin çalıştıkları kuruluştaki birçok sorunla karşılaştıkları bulgulanmıştır. Bunlar işverenin tutum ve davranışı, çalıştığı kurumda yapılan işten kaynaklı sorunlar ve çalışma arkadaşları ile ilgili sorunlardır. İşitme engelli bireyler işveren ile iletişim kurmakta zorlanmış ve hatta sosyal sigorta hakkında faydalanamadığı anlaşılmıştır.

"Önceden çalıştığım yerde de patron çok kötü birisiydi. Sigorta yapmıyormuş sonradan anladık bunu. 6 ay önce yorucu bir işte çalıştım ben. İşitme engelli tek kişiydim ve maaş ödeme zor oluyordu. Sonra bıraktım zaten. Kız yurdunda çalışmaya başladım. Patron nöbet tut diyordu. Zordu, ben kendi isteğimle işi bıraktım. Önceki bıraktığım işte de ben istemiştim. Ama evde üzülmüyordum yani sıkılıyordum. Kızlar da zor, kötülerdi. Ben korktum. Yardımcı kimse yoktu yanımda. Ben annemin babamın yanına gittiğimde boşver para kazanman lazım dediler, üzülme diye teselli ettiler ama geri gittim oraya. Korkunç bir yer. Ben kendim bıraktım çalışmayı. 2 ay-3 ay çalışıp bıraktım. Sigorta yapmaya mecbur. Biz bilgisayardan baktık kimlikle sigorta görünmüyordu. Üzüldüm tabii.. Sabrediyoruz." (B. Kadın, 45 yaşında)

Sağır katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerde, çalışan sağır bireylerin işveren ile iletişim kuramadıkları ve dezavantajlı olma durumunun işveren tarafından bir fırsat olarak görülebildiği anlaşılmıştır. Sağır çalışanların, işveren tarafından hakkı yendiğinde bunu fark etmesinin zaman aldığı ve haklarına ulaşabilmek ve savunabilmek için bir hak arayışına başvurmadığı görülmüştür.

Tablo 4: Katılımcıların Çalışma Arkadaşlarının İşaret Dili Bilme Durumu

	N	%
"iletişim yok", "el kol hareketleri ile anlıyorum", "işaret dili bilmiyorlar"	16	64
"anlaşıyoruz", "çalışma arkadaşlarım da sağır"	9	36
Toplam	25	100

Katılımcıların çalışma arkadaşlarının işaret dili bilme durumuna ilişkin olarak %64 'ünün "iletişim yok", "el kol hareketleri ile anlıyorum", "işaret dili bilmiyorlar" ifadeleri ile çalışma arkadaşlarıyla işaret dili ile iletişim kuramadıkları saptanmıştır. Katılımcıların çalışma arkadaşlarının işaret dili bilmediği ve sağır çalışanlarla kurulan iletişimin kısıtlı olduğu saptanmıştır. Çalıştıkları işyerinde sağır çalışanlar dışında işaret dili bilen başka kimsenin olmadığı anlaşılmıştır. Bu da sağır insanların her ne kadar iş yaşamında var olsalar da sosyal olarak uyum sağlayamadıklarını göstermektedir.

"Eğitimle ilgili iş kazası eğitimleri sağırlara yok, işaret diliyle hizmet içi eğitim yok. Ben daha önce iş kazası geçirdim elime ağır bir malzeme düştü ama önemli değil." (U. Erkek, 33 yaşında)

Sağır katılımcıların çalıştıkları iş yerinde iş kazasına yönelik olarak verilen hizmet içi eğitimlere katılmadıkları için faydalanamadıkları saptanmıştır. Yapılan hizmet içi eğitimler işaret dilinde olmadığından sağır bireylerin dışında gerçekleşmektedir. Bu durum da sağır çalışanların iş kazası geçirmelerine kapı aralamaktadır.

Sağır katılımcıların alışveriş yaparken satıcı ile iletişim kurmakta zorlandıkları, satıcının tepkisinden çekindikleri ve utandıkları anlaşılmıştır.

"Alışveriş yaparken eh biraz anlıyorlar. Ben pazara gittim domates istiyorum 1 kilo diye elimle gösteriyorum bakıyor anlamıyor. Ben utanıyorum eve dönüyorum. Biraz zor. anlamıyorlar işaret dili bilen yok. Sıkılıyorum biraz ama rahatım. Benim dediğimi de anlamayınca karşımdaki pazarcı da sinirleniyor ben korkuyorum." (Ş. Kadın, 23 yaşında)

"Alışveriş yaparken elimle gösteriyorum ve mimik önemli. Yüzümle söylüyorum. Dudaklarla söylemek lazım. Mesela kasaba gidince bir kilo et dediğimde sesi çıkarmaya çalışıyorum, öyle anlıyor. Ama bir gün LCW'da gömlek kumaşının ne olduğunu görevliye sordum. Anlamadı deli zannetti. Sonra etiketinde yazıyormuş yün mü pamuk mu diye." (H. Erkek, 44 yaşında)

Satıcı ile iletişim kurarken kullanılan yüz ifadesi ve mimikler sağırlar için önemli bir iletişim unsurudur. Alışveriş yaparken sağırların almak istedikleri malı ve miktarını elleri ile gösterdikleri ve yüz ifadelerinin belirleyici olduğu anlaşılmıştır. Alışveriş yaparken utanma, karşındakine tekrar tekrar anlatmaya çalışmaktan sıkılma ve satıcının kızgın tepkileri ile karşılaştıkları anlaşılmıştır. Bu durum sağır bireyleri bu alandan uzaklaştırmakta ve bir başkasına olan ihtiyacı hissettirmektedir. Bu da sağır bireylerin bu ortamlarda bağımlı olmalarına neden olmaktadır.

"Alışveriş yaparken falan çok zorlanmıyorum ama anonsları duymuyorum yani hiçbir kelimesini duymuyorum. Nerde olursa olsun ben yüzüne bakarak dudaklarına bakarak anlıyorum." (M. Kadın, 26 yaşında)

Cihaz kullanan sağır bireylerin kalabalık alışveriş merkezlerinde ve anons yapılan tüm ortamlarda sesleri tam olarak algılamakta zorlandıkları, yapılan anonsları anlamadıkları anlaşılmıştır. Bu durum alışveriş merkezlerinin ses sisteminin sağırlara göre yapılandırılmaması ve sağırların kullandığı işitme cihazlarının kalitesi ile ilişkilidir.

Tablo 5: Alışverişe Birlikte Gittiği Kişiler

	N	%
"eşimle beraber gidiyorum.",	8	32
"Çocuğumla beraber gittiğimde anlıyorum"	11	44
"yakınımda bir abla var ona söylüyorum"	2	8
"Yalnız gidiyorum"	4	16
Toplam	25	100

İşitme engelli katılımcıların %44'ü alışverişe çocuğu ile birlikte gittiğini ifade ederken %16'sı yalnız gittiğini ifade etmiştir (n=25).

"Alışveriş yaparken bazen dükkana giriyorum onlar konuşuyor ben anlamıyorum. Ben soruyorum fiyat? Anlamıyor o da kağıda yazıyor. Bazen de beni yabancı sanıyorlar. Başka ülkeden geldiğimi sanmış. Konuşmam farklı olduğu için. Ben konuşuyorum o anlamıyorum diyor. Ben çok sinirleniyorum böyle olunca. Çocuğumla beraber gittiğimde anlıyorum o zaman da üzülüyorum." (F. Kadın, 36 yaşında)

Sağır bireylerin ev dışı ortamda kendilerini anlamayan veya yanlış anlayan kişilerle karşılaştıklarında bu duruma sinirlendikleri ve üzüldükleri anlaşılmıştır. İşaret dili bilmeyen kişilerle iletişim kurmanın sağır bireyler için sosyal anlamda zor ve yorucu olduğu görülmüştür.

Tablo 6: Katılımcıların Sosyal Faaliyetlere Katılma Durumu

	N	%
"katılıyorum", "bazen katılıyorum"	14	56
"katılmıyorum"	11	44
Toplam	25	100

Sağır katılımcıların %56'sının sosyal faaliyetlere katıldıkları saptanmıştır. Sağır bireylerin sosyal yaşamda gerçekleşen birçok faaliyetten uzak kaldığı görülmektedir.

Tablo 7: İşitebilen/Konuşabilen Bireylerle Ortak Sosyal Faaliyetlere Katılım

	N	%
"hiç bulunmadım", "ortak faaliyet yok"	12	48
"komşularımızla var", "çay içme yerleri ortak", "işaret dili eğitiminde karşılaşıyorum"	13	52
Toplam	25	100

İşitebilen ve konuşabilen kişilerle ortak faaliyete katılım durumuna ilişkin olarak katılımcıların %48'inin "hiç bulunmadım", "ortak faaliyet yok" ifadelerini kullanırken %52'sinin "komşularımızla var", "çay içme yerleri ortak", "işaret dili eğitiminde karşılaşıyorum" ifadelerini kullandığı saptanmıştır. Sağır katılımcıların bir araya geldikleri ortamlar, işitme engelliler spor kulübü, sağır bireylere yönelik kuran kursları ve görüntülü konuşma aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Sağır bireylerin televizyon seyredirken bir şey anlamadıkları anlaşılmakta, bu nedenle televizyon programlarında tercüman olması gerektiği düşünülmektedir. Televizyonda sadece haberleri ve futbol maçlarını seyrettikleri anlaşılmış, diğer programları anlamadıkları ve anlamak için işiten aile üyelerinden yardım aldıkları bulgulanmıştır. Ayrıca katılımcıların %96'sının televizyondaki birçok program için alt yazı olması veya işaret dili tercümanı olmasını istedikleri anlaşılmıştır.

Sağır bireyler kendi aralarında oluşturdukları sosyal gruplarda bir araya gelirken görüntülü konuşma teknolojisi ile irtibata geçmekte ve bu teknolojiyi hayatının birçok alanında kullanabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak görüntülü konuşma teknolojisi ile sağır işiten/konuşan bireylerle iletişim kurmamaktadır.

"Yolda 3G görüşme yaparken de telefonuma bakan oluyor meraklılar. Ama sorun olmuyor bu. Ben utanıyorum kapatıp gidiyorum hemen. Evin içinde rahatım ama dışarıda utanıyorum 3G yaparken." (Ş. Kadın, 23 yaşında)

Araştırmaya katılan kadın katılımcılar aile üyeleri dışında yalnızca komşu ve akrabalarla etkileşimde bulunmakta ve işitebilen bireylerle konuşurken **utanma** hissine kapılmaktadır. Bu durum onların sosyal ortamlarda daha çekingen ve uyum sağlamakta zorlanan bireyler olduklarını göstermektedir. İşaret dili bilmeyen kişilerin meraklı bakışlarından dolayı sağır bireyler utandıklarını belirtmişlerdir.

Ev içi işlerle ve çocukları ile vakit geçiren ve yalnızca sağır tanıdıkları ile iletişime geçen sağır kadınların sosyal faaliyetlere katılımları düşüktür. Sağır kadınlar, herhangi bir iş kolunda çalışmaması ve sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmaması nedeni ile sosyal uyum sağlamakta erkek sağırlara göre daha zorlanmaktadır.

Sağır katılımcıların %56'sı etkileşimde buldukları kişilerden aldıkları tepkilere ilişkin olarak "deli" yaftasına maruz kaldıkları ve işaret dilinin bilinmemesinden kaynaklı olarak zihinsel engelli olarak karşılandıkları anlaşılmaktadır.

Konuşabilen ve cihaz kullanabilen sağır insanların bir başkası ile iletişime geçtiğinde ilk olarak sağır olduğunu söylemesi, karşısındaki kişinin **umursamamasına** neden olabilmektedir. Bu durumun onların sağır olduklarını ifade etmemek gerektiği düşüncesine yönlendirdiği bulgulanmıştır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise sağır bireylerin işitebilen kişilerle aynı ortamda bulunmak istememeleridir. Cihaz kullanabilen bireyler ise işitebilen kişilerle iletişime geçmeye çalışmanın kendilerini zorlasa da iyi hissettirdiğini belirterek bu konuda daha ılımlı bir yaklaşım sergilemektedir.

İşaret dilinin bir dil olarak bilinmemesinden kaynaklı bu durumun bir diğer boyutu ise işiten bireylerin sağırlara karşı gösterdikleri **acıma davranışlarıdır**. Sağır kişilerle etkileşimde bulunan bireyler, onların çaresiz, güçsüz ve yardıma muhtaç oldukları duygu ve düşüncesi ile sağırlara yardımcı olmak istemekte, bunu acıma belirten ifadelerle yapmaktadır. Bu durumun sağır için gurur ve onur kırıcı olduğu su götürmez bir gerçektir. Sağır bireyler bu davranışa maruz kalmamak için sosyal ortamlardan uzaklaşmakta, işiten bireylerle iletişim kurmak istememektedir. Öyle ki işitme cihazı kullanan sağır bireylerin de işiten kimselerle ilk karşılaştığında sağır olduğunu belirtmek istememesi bunun bir göstergesidir.

"Yabancı kişiler gördüğü zaman deli falan diyor. Olur mu ayıp.. bakıyor soruyor ne diyor diyor sonra ben sağırım diyorum çok şaşırıyor. Ne yapıyor bunlar el kol diyorlar. Ben işaret dili diyince de anlamıyorlar, deli diyorlar. Bu olmaz çok ayıp. İşitme engellide o başka bu başka konuşur, anlamıyorlar bunu. Engelliler benim kardeşim hepsi aynı. İşitme engelliler çok üzülüyor, Allah yardım etsin." (A. Kadın, 29 yaşında)

Sağır katılımcıların engelli olmaya ilişkin düşüncelerine bakıldığında katılımcıların %96'sı bunun bir **kader** olduğu düşüncesine sahiptir ve engelli olma durumunu kabullendiklerini "alıştım" ifadesi ile belirtmişlerdir.

Tablo 8: Toplumun Engellilere Bakışına İlişkin Katılımcıların İfadeleri

	N	%
"zayıf", "yetersiz", "kimse yardımcı olmuyor"	21	84
"iyi"	4	16
Toplam	25	100

Katılımcıların toplumun engellilere karşı tutumuna ilişkin düşünceleri %84 ile zayıf ve yetersiz olduğu yönündedir. İşaret dilinin toplum tarafından bilinirliğinin yaygın olmadığı ve sağlıkların kamusal alanlarda anlaşılmadığını ifade ettikleri saptanmıştır.

"Komşular iyi ama yaşları benden büyük yaşlılar. O yüzden birbirimizi az görüyoruz. Birbirimize gidip gelme yok. Gittiğimiz zaman öylece oturuyoruz, konuşma olmuyor. Beni anlamıyorlar, ben de onları anlamıyorum. Zor oluyor. İşaret dili bilmiyorlar. Ben de duymadığım için anlamak zor." (E. Kadın, 36 yaşında)

Sağır bireyler, toplumun engellilere bakışının oldukça zayıf olduğunu düşünmektedir. Kendileri için uygun koşulların oluşmamasına bağlı olarak kamusal ve toplumsal alanlarda iletişim sorunları yaşanması, kendileri ile iletişime geçen insanların farkındalık kazanması ve engellilerin sosyal hayata adapte olabilmesi için gerekli olan çalışmaların yapılmadığı düşüncesindedir. Sağır bireyler, kendilerinin bir engelli olduğunun bilinmesini istemekte ve toplum içinde sağır toplumunun kabullenebilirliğinin artmasını beklemektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan araştırmanın bulgularına göre sağır bireyler işçi olarak çalışmakta ve kendi istihdam alanlarını kendileri bulmaya çalışmaktadır. Sivas ilinde kurulan Türkiye Demiryolu Makineleri Sanayi Anonim Şirketi'nde çalışan sağır, marangoz, fren evi çalışanı, demir kaynağı işçisi, boyama işçisi gibi alanlarda çalışmaktayken yemek şirketleri, yurt görevlisi, temizlik görevlisi gibi iş alanlarında da çalışmaktadırlar. Sağır insanların bu alanlarda çalışırken yaşadıkları sorunlar şu şekildedir:

- Çalıştıkları kurumlardaki işverenin işaret dili bilmemesi nedeniyle iletişim kurulamaması,
- Hizmet içi eğitimlerde sağır çalışanların eğitime dahil olmaması,
- İşverenin sağır çalışanı sigorta haklarından mahrum bırakması,
- Vardiyalı çalışılan alanlarda sağır insanların vardiya sistemine dahil edilmemesi,
- Sağır çalışanın işten çıkarılmaya maruz kalması.

Bu sorunlarla karşılaşan sağır bireyler, haklarını arayamama ve kendilerini savunamama durumunda kalmakta ve işverenin bu haksız tutumlarına karşı duramamaktadır. Bunun nedeni ise çalışılan kurum ve kuruluşlardaki disiplin ve hukuk bürolarında çalışanların ve işverenin işaret dili bilmemesi, sağır insanların çalışma alanlarında haklarını savunabilecek sivil örgütlerin yapılanmamış olması ve sağır insanların yasal haklarını bilmemesidir.

Sağır bireylerin çalışma durumlarına bağlı olarak gelir durumlarında büyük boyutta bir sorunun olmaması araştırmanın bir diğer sonucudur. Elde edilen bulgulara göre sağır insanların büyük bir kısmı yaşadıkları ev için kira bedeli ödememekte, geçimlerini aldıkları maaşla sağlamakta ve bu duruma kanaatkâr bir yaklaşım göstermektedir.

İşverenin olumsuz tutum ve davranışları nedeniyle sağır insanlar çalıştıkları işten memnun olmamaktadır. İş kolunun kendine özgü zorlukları, çalışma arkadaşlarının sağır çalışanlara yaklaşımı, mesai saatleri sağır insanların çalıştıkları iş yerinden ayrılmasına neden olan faktörlerdir. Günün önemli bir kısmını işyerinde geçiren sağır işçiler, çalışma arkadaşları ile iletişim kuramamakta, iş kazaları geçirmekte, işveren ile çeşitli konularda sorun yaşamakta olduğu için bu alanda uyum sağlamakta güçlük çekmekte; hak kayıpları nedeniyle çalışma motivasyonları düşmektedir. Bu durum sağır bireylerin iş hayatına yönelik sosyal ve fiziksel uyum sağlamasında olumsuz etkiye sahiptir.

Ekonomik alanda yaşanan bir diğer sorun ise sağır bireylerin alışveriş sürecinde yaşadıkları iletişim sorunlarıdır. Sağır bireyler alışveriş yaparken satıcı ile yalnızca beden hareketleri ile iletişim kurabilmekte; zaman zaman bu nedenle yanlış anlaşılma ve "deli" yaftasına uğramaktadır. Alışveriş yaparken bilinçli bir tüketici olmamaları, sağır insanların haksızlığa uğramaları, satıcının yargılayıcı tutumu ve kendisini ifade edemeden ortamdaki uzaklaşması sağır insanların bu alanlarda uyum sağlayamamalarına neden olmaktadır.

Bir diğer sorun ise cihaz kullanan sağır bireyler kalabalık alışveriş ortamlarında yapılan anons ve uyarıları anlamamaları ve bu anonsların sağır bireyleri rahatsız etmesidir. Bu durumda sağır bireyler büyük

ve kurumsal olan alışveriş merkezlerine gitmemekte ve buralarda çekingen davranışlar göstermektedir. Bu durum sağırın kullandıkları işitme cihazının kalitesi ile ilişkilendirilebilir. Son yıllarda çıkan yeni teknolojiye uyumlu işitme cihazlarının maddi bedeli düşünüldüğünde sağırın bu cihazlara erişimi zor olmaktadır. Bu konuda da yapılan herhangi bir araştırma bulgusuna rastlanmamıştır.

Elde edilen bulgulara göre sağır kadınların ev dışı işlerdeki aktivitelerinden birisi olarak alışveriş yapmak, onlar için zor ve yorucu olmaktadır. Sağır kadınlar, sosyal ortamlardan uzak ve iletişimden yoksun olmalarına bağlı olarak alışveriş yapmaya bir yakın, tanıdık, arkadaş, akraba veya bir aile üyesi ile birlikte gitmektedir. Bu durum onların kendilerini ifade etme gücüne varamamalarında, daha çok çekingen davranış sergilemelerinde ve bir başkasına bağımlı olarak iletişim kurmaya neden olmaktadır. Alışveriş ortamlarında iletişim kurmanın sağır kadınlar için zor olduğu sonucuna varılmıştır. Kadın özelinde sağır topluluğuna yönelik yapılmış bir araştırmaya henüz rastlanmamaktadır.

Sağırın dış dünyada neler olup bittiğini, Türkiye’de yaşanan sosyal, siyasal, kültürel vb. birçok değişimi televizyondan takip ettikleri ancak televizyondaki haber ve diğer programları tam olarak anlayamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Sağır erkeklerin çoğunlukla futbol müsabakalarını seyrettikleri; sağır kadınların ise televizyon dizilerini seyrettikleri ancak çocuklarından kendileri için tercüme etmesini istedikleri, ancak bu şekilde televizyondaki programları anlayabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum yine ev içindeki iletişim dengesinin Codalarda (Sağır ebeveynlerin çocukları) olduğunu göstermekte, bu alanda iletişime dayalı anlama güçlüklerinin yaşandığını göstermektedir.

Sağır bireylerin spor kulübü dışında bir araya geldikleri ortamlar işaret dili eğitimleri, belediyelerce işletilen kafeler, ev toplantıları, sağır için düzenlenen mesleki ve dini kurslar gibi alanlardır. İşaret dili eğitimi alan kişilerle sağır bireyler konuşma pratiği yapmakta yardımcı olmaktadır. Bu durum hem işiten kişilerin işaret dilini daha kolay öğrenebilmesinde hem de sağır bireylerin farklı insanlarla karşılaşmasında dolayısıyla iletişim kurarak birçok sosyal gerçekliğini kazanmasında etkili olmaktadır. Ayrıca sağırın görsel sanatlarla ilgilenmekte daha istekli oldukları, tiyatro, sinema, televizyon programları gibi duymaya odaklı kültürel faaliyetlere katılmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Sağırın toplumsal alanda yaşadıkları bir diğer sorun ise **umursanmama** sorunudur. İşiten bireylerin gösterdikleri umursamazlık davranışı, sağırın toplumsal alanda işitme engeline sahip olduğunu gizlemesine ve bu bireylerle iletişime geçmekten kaçınmasına neden olmaktadır. Bu durum sağırın sosyal alanlardan dışlandığının kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sağır bireylerin istihdam olanakları artırılmalı; görüntülü teknoloji projeleri ile destekli iş fırsatları oluşturulmalıdır. Sağırın çalışabilmesi için uygun kütüphane sistemi oluşturulmalı ve bu alanlarda sağırın istihdamına yer verilmelidir. Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı’nda gerekli puanı alan sağır için uygun iş ortamlarında iletişim desteği sağlanmalıdır. Sağır bireylerin çalıştığı kurumlarda Türk İşaret Dili eğitimi almış ve sağır ile iletişim kurabilen kişiler olmalıdır. Bu alanlarda işaret dili tercümanlarının istihdamına yer verilmelidir. Çalışma koşulları iş kazalarına ortam hazırlayan kurumlarda sağır bireyler için gerekli hizmet içi eğitimler verilmelidir. Sağır kadınların iş yaşamına dahil edilmesi için gerekli farkındalık çalışmaları ve uygun istihdam fırsatları oluşturulmalıdır. Sağır bireylerin çalışma şartları adil bir düzen içinde nizam edilmelidir. Sigortalı çalışmayan sağır bireylerin sigorta işlemleri için çalıştıkları kurum ve işveren, gerekli işlemlerin yapılması adına belirli aralıklarla denetime tabi olmalıdır.

Sağır toplumun sorunları ile ilgili toplumsal farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları planlanmalı, acıma tepkilerinin minimum düzeye inmesine yönelik farkındalık çalışmaları uygulanmalıdır. Bunun için ilgili bakanlıklar ve kurumlarla işbirliği içerisinde hareket edilmelidir.

Sağır toplumunun iletişim kaynaklarından birisi olan 3G görüntülü konuşma teknolojisinin sağır topluluğu tarafından aktif olarak kullanıldığı fırsatlar oluşturulmalı, bu teknolojiden faydalanamayanlar için gerekli ve yeterli kaynaklar sağlanmalıdır.

Cihaz kullanan sağır için uygun ses sistemlerinin olduğu kamusal alanlar oluşturulmalıdır. Bankalar, kafeler, belediyeye bağlı sosyal alanlar, futbol saha ve stadyumları, alışveriş merkezleri ve kültürel faaliyetlerin olduğu alanlarda sağır bireylerin ses algı sistemine uygun ses sistemi oluşturulmalı; bu yönde atılan projeler kurumlarca desteklenmelidir. Bankalarda Türk İşaret Dili bilen tercümanlar istihdam edilmelidir.

Televizyon programlarında işitme engellilere yönelik programlara yer verilmelidir. İşitme engellilerin toplum için görünür olan engelli bireyler olduklarına ilişkin farkındalık çalışmaları, programlar ve kamu spotları yayınlanmalı; bu alandaki sorunlar gündeme getirilerek toplumun her kesimi ile paylaşılmalıdır. Sağır bireylerin ihtiyacına cevap veren projeler, televizyon kanallarında yer almalıdır. Televizyon kanallarında Türk İşaret Dili tercümanlarının zorunlu olarak yer almaları gerekmektedir.

Sağır kadınların ev dışı faaliyetlere katılımları teşvik edilmeli, kendi ilgi alanlarına yönelik sosyal faaliyetler için yönlendirilmelidir. İşiten ve konuşabilen bireylerle bir arada zaman geçirdikleri kültürel alanlar oluşturularak sosyal etkileşim faaliyetleri gerçekleştirilmelidir.

İşitme cihaz kullanan bireylerin ekonomik sorunlarına uygun çözüm önerileri getirebilmek adına gerekli platformlar kurulmalı, bu platformlarda amaç, işitme cihazıyla ilgili sorunlara ilişkin sosyal politikalar geliştirmek olmalıdır.

Toplumsal duyarlılığın geliştirilebilmesi adına kamu kurumlarının desteği ile sağır toplumun sorunlarının ve yaşantılarının yer aldığı kamu spotlarına yer verilmeli ve yeni projeler desteklenmelidir. Bu konuda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı başta olmak üzere kamu spotu çalışmalarına destek verilmeli ve sağırın sorunları daha görünür kılınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Bozkurt, Erdoğan (1999). *Bireylerin İletişim Sorunları ve İletişim Becerilerinin Geliştirilmesi*. (yayınlanmamış makale). Erişim: Filer, Rex D. and Filer Peggy A. (2000). Practical Considerations For Counselors Working With Hearing Children Of Deaf Parents. *Journal of Counseling and Development*, 78, 38-43.
- Genç, Yusuf (2016). *Engellilerle Sosyal Hizmet*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Genç, Yusuf ve Çat, Güldane (2013). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8, 1.
- Girgin, Cem (2003). *İşitme Engelli Çocukların Eğitime Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Irene W., Leigh Alan, L. Marcus Patricia, K. Dobosh, Thomas E. Allen. (1998). Deaf/Hearing Cultural Identity Paradigms: Modification Of The Deaf Identity Development Scale. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 3, 4.
- İlkbaşaran, Deniz (2016). Türkiye'deki sağır gençlerin iletişim alışkanlıkları ve Türk İşaret Dili'nin toplumsal dilbilimi açısından incelenmesi. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları* (pp.441-443). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kemaloğlu, Yusuf (2014). Konuşamayan İşitme Engellilerin (Sağırın) Tarihi. *KBB ve BBC Dergisi*, 22(1), 14-28.
- Kemaloğlu, Yusuf (2016). Türkiye'de Sağırın Görünürlüğü ve Toplumsal ve Eğitsel Sorunları Üzerine Demografik Bir İnceleme. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Stewart David A. (1991). *Deaf Sport. The Impact of Sport within the Deaf Community*. Washington: Gallaudet University Press.
- Türkiye Gençlik Federasyonu, (2011). *Katılımda Engel Yok Projesi Sonuç Kitapçığı*, Ankara.
- URL-1: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=K%C3%9CLT%C3%9CR, Erişim: 23.07.2018.
- Yaprak Kemaloğlu, Pınar. (2012). *Türkiye'de Sağır Sporunun Toplumsal Analizi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.